

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در (رشته تاریخ جهان)

عنوان:

نقش نهادهای اقتصادی در فرایند شکل گیری

اتحادیه اروپا

استاد (اساتید) راهنما:

دکتر مسعود مرادی

استاد مشاور:

دکتر حسن شجاعی دیو کلایی

تحقیق و نگارش:

عارف حاجی حسینی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

خرداد ۱۳۹۱

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان نقش نهادهای اقتصادی در فرایند شکل‌گیری اتحادیه اروپا. قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد توسط دانشجو عارف حاجی حسینی با راهنمایی استاد دکتر مسعود مرادی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد..

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیئت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی   امضاء   تاریخ
عارف حاجی حسینی

استاد راهنما: دکتر مسعود مرادی

استاد مشاور: حسن شجاعی دیو کلایی

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب **عارف حاجی حسینی** تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: **عارف حاجی حسینی**

امضاء

تقدیم بہ

بہ پدر بزرگوار و مادر مہربانم

سپاسگزاری

در مقام شکرگذاری برخود لازم می‌دانم که پس از ستایش از خداوند بزرگ، از استاد ارجمند آقای دکتر مسعود مرادی که در این پایان‌نامه استاد راهنمای اینجانب بودند، کمال تشکر و سپاس‌گذاری را می‌نمایم همچنین از استاد بزرگوار دکتر حسن شجاعی دیو کلایی به عنوان استاد مشاور، نهایت تشکر و سپاس را دارم.

چکیده:

تفکر همگرایی در اروپای غربی بعد از جنگ جهانی دوم قوت یافت. این روند با انعقاد قرار داد ماستریش در سال ۱۹۹۲ وارد مسیر جدیدی تحت عنوان اتحادیه اروپا شد. فرایند همگرایی اروپا از نقطه نظر قراردادهای اقتصادی و تاثیر نهادهای برآمده از آنها اهمیت زیادی دارد. اتحاد در اروپای غربی با ایجاد جامعه اقتصادی ذغال سنگ و فولاد (نشست پاریس، ۱۹۵۲) به صورت عملی آغاز شد و با شکل گیری جوامع اقتصادی و انرژی اتمی اروپا (قرار داد رم، ۱۹۵۷) شتاب گرفت. روند ادغام سه جامعه اقتصادی مذکور با بسته شدن معاهدات ادغام (۱۹۶۵) و سند واحد (۱۹۸۶) هموار و در معاهده ماستریش (۱۹۹۲) با سه هدف اساسی اصلاح جوامع اروپایی، هماهنگی در سیاست خارجی و همکاری در امور دادگستری و داخلی عملی شد. جوامع اقتصادی متحد شده از آن پس تحت عنوان اتحادیه اروپا به کار خود ادامه دادند. بدین ترتیب قرارداد اقتصادی ذغال سنگ و فولاد مبنای همگرایی در بین کشورهای اروپای غربی قرار گرفت و الگویی جامع برای گام‌های بعد ارائه کرد. در طی یک روند چهل ساله جوامع اقتصادی شکل گرفته دولت‌های عضو را به سمت اتحادی همه جانبه سوق داد. لازمه عملی شدن معاهدات اقتصادی، اتحاد سیاسی و اجتماعی اعضا بود. بدین ترتیب همگرایی اقتصادی راه را برای همگرایی در سایر زمینه‌ها فراهم نمود. این پژوهش با استفاده از روش تحقیق تاریخی تدوین شده است. در این تحقیق سعی شده است عوامل موثر در تشکیل اتحادیه اروپا از نقطه نظر قراردادهای اقتصادی، مورد بررسی قرار گیرد.

کلمات کلیدی: اتحادیه اروپا، اقتصاد، جامعه، معاهده، وحدت و همگرایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات.....
۲	۱-۱- مقدمه .....
۳	۲-۱- بیان مسئله .....
۴	۳-۱- فرضیه‌های تحقیق .....
۴	۴-۱- سابقه و ضرورت تحقیق .....
۴	۵-۱- اهداف تحقیق .....
۵	۶-۱- روش تحقیق .....
۵	۷-۱- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها .....
۵	۸-۱- سازمان دهی پایان نامه .....
۶	۹-۱- بررسی و نقد منابع .....
۸	فصل دوم: زمینه‌ها و انگیزه‌های همگرایی در اروپا .....
۹	۱-۲- سطوح همگرایی .....
۹	۲-۲- زمینه‌های همگرایی .....
۱۰	۱-۲-۲- زمینه‌های همگرایی در اروپا .....
۱۱	۳-۲- شرایط و انگیزه‌ها .....
۱۲	۴-۲- اولین گام‌ها در شکل‌گیری اتحادیه اروپا .....
۱۳	۱-۴-۲- تلاش در جهت وحدت اقتصادی سیاسی .....
۱۵	فصل سوم: جامعه ذغال سنگ و فولاد .....
۱۶	۱-۳- وضعیت اقتصادی اوپای غربی در بین سال‌های ۱۹۴۲-۱۹۴۷ .....
۱۷	۱-۳-۱- وضعیت اقتصادی فرانسه .....
۱۹	۲-۳-۱- وضعیت اقتصادی بریتانیا .....
۲۰	۳-۳-۱- وضعیت اقتصادی آلمان .....
۲۱	۴-۳-۱- وضعیت اقتصادی ایتالیا .....
۲۲	۵-۳-۱- وضعیت اقتصادی کشورهای بنلوکس (بلژیک، هلند و لوکزامبورگ) .....
۲۳	۲-۳- نقش آمریکا در همگرایی اقتصادی اروپا .....
۲۶	۳-۳- نقش فرانسه و آلمان در شکل‌گیری قرارداد ذغال سنگ و فولاد .....
۲۶	۱-۳-۳- نقش فرانسه .....
۲۸	۲-۳-۳- نقش آلمان .....

۳۳	..... ۳-۳-۳- ژان مونه و نقش او در فرایند شکل‌گیری اتحادیه اروپا
۳۴	..... ۴-۳-۳- طرح شومان، گام‌هایی موثر برای ایجاد اتحادیه اروپا
۳۵	..... ۴-۳- نقش جامعه ذغال سنگ و فولاد (ECSC) در تحکیم مبانی اتحادیه اروپا
۳۹	..... فصل چهارم: حرکت اقتصادی رو به توسعه اتحادیه اروپا ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰
۴۰	..... ۱-۴-۱- بستر شکل‌گیری نهادهای اقتصادی
۴۰	..... ۴-۱-۱- عصر طلایی سرمایه‌داری
۴۳	..... ۴-۱-۲- معجزه اقتصادی در اروپای غربی
۵۰	..... ۴-۲-۲- روند همگرایی بعد از قرارداد ذغال سنگ و فولاد
۵۳	..... ۴-۲-۱- روند شکل‌گیری جامعه اقتصادی اروپا (EEC) و ضرورت آن
۵۹	..... ۴-۲-۲- واکنش بریتانیا نسبت به جامعه اقتصادی
۶۲	..... ۴-۲-۳- نقش جامعه اقتصادی اروپا در تحولات آینده مربوط به اتحادیه اروپا
۶۶	..... ۴-۲-۴- روند توسعه‌یابی انرژی اتمی در اروپای غربی و تاثیر آن بر اقتصاد
۶۹	..... ۴-۲-۵- معاهده ادغام
	..... فصل پنجم: تحولات اقتصادی در اتحادیه اروپا از ۱۹۷۰ تا وحدت پولی در اتحادیه اروپا
۷۱	.....
۷۲	..... ۵-۱- وضعیت اقتصادی اروپا در آغاز دهه ۱۹۷۰
۷۲	..... ۵-۱-۱- وضعیت اقتصادی فرانسه
۷۳	..... ۵-۱-۲- وضعیت اقتصادی آلمان
۷۴	..... ۵-۱-۳- وضعیت اقتصادی ایتالیا
۷۴	..... ۵-۱-۴- وضعیت اقتصادی بریتانیا
۷۵	..... ۵-۲- بحران بزرگ اقتصادی دهه ۱۹۷۰
۷۹	..... ۵-۲-۱- شکل‌گیری بحران
۸۲	..... ۵-۲-۲- بحران‌های نفتی ۱۹۷۴ و ۱۹۸۰ و تاثیر آن بر بحران
۸۷	..... ۵-۳- عضویت انگلستان، دانمارک و ایرلند در جامعه اقتصادی اروپا
۸۹	..... ۵-۴- عضوگیری جامعه اروپا در ۱۹۸۱ و ۱۹۸۶ (یونان، اسپانیا و پرتغال)
۹۱	..... ۵-۵- جامعه اقتصادی اروپا از ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۵
۹۲	..... ۵-۶- سند واحد اروپایی (SEA)
۹۵	..... ۵-۷- قرارداد اتحادیه اروپا (TEU)
۹۶	..... ۵-۷-۱- معاهده ماستریش
۱۰۳	..... ۵-۸- حرکت به سمت وحدت پولی در اتحادیه اروپا
۱۰۸	..... نتیجه‌گیری

فصل اول

کلیات

برای این که یک سازمان یا سیستمی را بشناسیم باید چارچوب تاریخی و عملیاتی آن را مورد بررسی قرار دهیم. یک سازمان جدید همچون اتحادیه اروپا را نمی‌توان بدون در نظر گرفتن منابع تاریخی و شرایط جهانی مربوطه شناخت. اندیشه وحدت در اروپا به گونه‌های مختلفی در تاریخ این سرزمین بروز کرده (در تمدن هلنی و رومی، در جهان مسیحی و ...) اما تمام این تلاش‌ها به دلایل مختلف به نتیجه مطلوب نرسیدند.

بعد از اتمام جنگ جهانی اول پایه‌های قدرت کشورهای بزرگ اروپایی همانند بریتانیا و فرانسه که در راس نظام جهانی بودند متزلزل شد. با شروع جنگ جهانی دوم در قلب اروپای غربی در سال ۱۹۳۹ این کشورها تمام منابع و سرمایه‌های بدست آمده در دوره استعمار را صرف هزینه‌های جنگی کردند. در مقابل آنچه عایدشان شد جز نابودی منابع اقتصادی، نیروی انسانی و توان روحی روانی‌شان نبود. این یعنی از دست دادن همه عواملی که پیش از این آنها را به قدرت‌های برتر و تاثیرگذار در سطح بین‌المللی تبدیل کرده بود. این عوامل به همراه برخی دیگر از پیامدهای جنگ از جمله ظهور دو ابر قدرت جدید آمریکا و شوروی که از لحاظ سیستم ایدئولوژیک کاملاً رو به روی هم قرار داشتند؛ اروپا را به صحنه کشمکش بین‌المللی تبدیل کرد و همین مسئله اوضاع را برای اروپا بخصوص اروپای غربی بغرنج‌تر کرد. کشورهای اروپای غربی از ترس اینکه زیر نفوذ شوروی قرار بگیرند و آمریکا هم برای این که از نفوذ شوروی و کمونیسم در این منطقه جلوگیری کند، آنها را مورد حمایت قرار داد. قدرت‌گیری آمریکا در اروپای غربی که از طریق کمک‌های اقتصادی و نظامی اعمال می‌شد باعث ترس دولت‌های اروپای غربی شد. این امر باعث رشد اندیشه وحدت در اروپا شد. فرانسویان در این زمینه نسبت به دیگر کشورهای اروپای غربی پیش‌گام بودند و دلیل آن ظهور نسلی جدید از مدیران همانند ژان مونه و رابرت شومان بود. در واقع بعد از برکناری نظام ویشی در فرانسه تصفیه‌هایی صورت گرفت و زمینه برای ظهور مدیران جوان و متعاقب آن اندیشه نو فراهم آمد. البته این اتفاق در آلمان هم رخ داد و اشخاصی همانند کنراد آدنائر با اندیشه‌هایی جدید در رأس قدرت قرار گرفتند و زمینه پیش برد همگرایی را بوجود آوردند.

بعد از این که آلمان توانست حس اعتماد دشمنان پیشین و دوستان جدید را به خود جلب کند روند همگرایی در اروپای غربی با طرح شومان که منجر به اجرای قرارداد ذغال سنگ و فولاد به عنوان یک قرارداد اقتصادی بین شش کشور اروپای غربی (فرانسه، آلمان، ایتالیا، بلژیک، هلند و لوکزامبورگ) به محوریت فرانسه و آلمان شروع شد. این اولین گام عملی در زمینه همگرایی در اروپا بود که در سال ۱۹۵۱ برداشته شد. قبل از این هم حرکت‌هایی در زمینه همگرایی سیاسی انجام شده بود که به دلیل حساسیت زیاد دولت‌ها در مورد حاکمیت ملی‌شان به نتیجه نرسید. همانند آنچه که در مورد کنگره لاهه اتفاق افتاد. جامعه ذغال و فولاد یک نهاد فراملی بود که توانست انقلابی را در اقتصاد اروپا بر پا کند. بریتانیا نمی‌خواست بخشی از قدرت ملی خود را به یک نهاد فراملی واگذار کند و به همین دلیل تا مدت‌ها از عضویت در جوامع اروپایی چشم‌پوشی کرد.

بعد از بسته شدن قرارداد ذغال سنگ و فولاد شش کشور برای بستن قرارداد جامعه دفاع اروپایی دور هم جمع شدند که حساسیت فرانسه و ایتالیا مانع تشکیل آن شد. در سال ۱۹۵۴ به جای آن اتحادیه اروپای غربی شکل گرفت که آن هم تا چند دهه بعد کارکردی نداشت. دوباره نظر کشورهای عضو به سمت وحدت بیشتر اقتصادی جلب شد و در سال ۱۹۵۷ جامعه اقتصادی اروپا و جامعه انرژی اتمی اروپا شکل گرفت که گام مهمی در وحدت اقتصادی اروپا برداشت و نقش یک مبنای محکم در زمینه وحدت را ایفا کرد. قرارداد بعدی مثل سند واحد اروپایی ۱۹۸۶ در جهت اصلاح نهادی این سه نهاد بخصوص جامعه اقتصادی اروپا بود که نهایتاً با اجرای معاهده ماستریش ۱۹۹۲ جامعه اروپا به اتحادیه اروپا تبدیل شد. هدف از این تحقیق شناخت بیشتر اتحادیه اروپا بخصوص از نقطه نظر اقتصادی است چون تا به حال هیچ محققى در داخل کشور جوامع اقتصادی اتحادیه اروپا را به صورت کامل و یک جا مورد بررسی قرار نداده است. از طرف دیگر ما می‌توانیم با شناخت درست از اتحادیه اروپا به یک ارتباط دو سویه و موثر دست پیدا کرد کنیم. و با الگو برداری از روند وحدت در این نهاد به اتحاد کشورهای اسلامی جامعه عمل بپوشانیم.

به علت گستردگی و مفصل بودن موضوع این پایان نامه در پنج فصل جمع بندی شده که در هر فصل با بررسی شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی به ضرورت های شکل گیری جوامع اروپایی و شکل گیری جوامع و نهادهای مربوط به آنها پرداخته می‌شود و در ادامه کارکرد این جوامع و تاثیری که بر اوضاع کشورهای عضو می‌گذارند مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. از مشکلات مهم تحقیق در حوزه تاریخ اروپا در دسترس نبودن و جامع نبودن منابع و اسناد می‌باشد به همین جهت محقق مجبور به استفاده بیش از حد از سایت‌ها و منابع اینترنتی می‌شود. در این پایان‌نامه کمتر از نصف منابع ما از سایت‌های اینترنتی است که در بین آنها سایت اتحادیه اروپا بیشترین کاربرد را برای ما داشته است.

۱-۲- بیان مسئله:

جنگ جهانی دوم شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی را به گونه‌ای تغییر داد که اروپا را هر چه بیشتر به سمت همگرایی سوق داد. از جمله شرایطی که جنگ رقم زد، تخریب و ویرانی بسیار بالا در اروپا بود که سبب به زیر کشیده شدن قدرت های بزرگ این قاره همانند انگلستان و فرانسه از سطح اول قدرت های بین‌المللی شد و عرصه را برای کشمکش دو قطب جدید قدرت، آمریکا و شوروی مهیا کرد. اروپا مهمترین صحنه درگیری آمریکا و بلوک شرق بود.

متفکر جوان اروپایی ژان مونه فرانسوی، طرحی را برای وحدت اقتصادی اروپا پیشنهاد کرد که به موجب آن رابرت شومان وزیر امور خارجه فرانسه، در اعلامیه ۹ می ۱۹۵۰ خویش، راه را برای انعقاد اولین قرارداد (قرارداد جامعه مشترک ذغال سنگ و فولاد) باز کرد که در معاهده پاریس ۱۸ آوریل ۱۹۵۱ طرح او تصویب و به عنوان مبنای همگرایی در اروپا در نظر گرفته شد.

پیش از این کارهایی برای همگرایی در اروپا انجام گرفته بود، از جمله تشکیل اتحادیه بنلوکس و نیز شورای اروپایی که امکان ارائه ی الگویی جامع را نداشت. جامعه مشترک ذغالسنگ و فولاد، که مبنای مشترک اقتصادی را ایجاد می کرد توانست الگویی جامع را برای وحدت اروپا را ارائه دهد در گام های بعدی قرارداد رم در ۱۹۵۷ و معاهده سند واحد در ۱۹۸۶ و ماستریش در ۱۹۹۳ ایجاد شد. بنابراین اقدامات مشترک اقتصادی جامعه اروپایی اولین و مهمترین گام برای اتحاد اروپا بودند که با گسترش همگرایی اقتصادی مرحله به مرحله راه را برای اتحاد در سایر ابعاد نیز فراهم کرد. در این پژوهش تلاش بر آن است که به سوالات زیر پاسخ داده شود.

- ۱) اقتصاد به عنوان مبنای همگرایی در اروپا چه نقشی داشت؟
- ۲) سازمان های اقتصادی اروپا در فرایند شکل گیری اتحادیه اروپا چه نقشی را ایفا کردند؟

۱-۳- فرضیه های تحقیق:

- ۱) عامل اقتصاد به عنوان مبنای وحدت و همگرایی در اروپا قرار گرفت.
- ۲) سازمان های اقتصادی اروپا در شکل گیری وحدت اروپا نقش داشتند.

۱-۴- سابقه و ضرورت تحقیق:

پژوهش های گسترده ای در این زمینه در سطح جهان و اروپا انجام شده است همانند: ژاک دولور در کتاب همنازی تازه اروپا مفصلاً به ضرورت های شکل گیری این اتحادیه و تأثیر نهادهای آن در روند شکل گیری می پردازد، نیل نیوجنت در کتاب سیاست و حکومت در اتحادیه اروپا به بررسی نقش دولت های ملی و نهادهای فرا ملی در اتحادیه اروپا می پردازد، میشل فوشه در کتاب خود تحت عنوان جمهوری اروپا به روند شکل گیری و دستاوردهای اتحادیه توجه دارد. در زبان فارسی توجه بسیار اندک به این مسئله شده است. در هیچ یک از کتاب های فارسی بحث کامل و پیوسته ای از جوامع اقتصادی و کارد آنها انجام نشده است در این تحقیق سعی شده که همه جوامع اقتصادی و قراردادهای مربوط آنها تا تشکیل اتحادیه اروپا به ترتیب زمانی و نوع کارکرد مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۵- اهداف تحقیق:

هدف از این پژوهش بالا بردن سطح آگاهی در باب نقش اقتصاد در شکل‌گیری اتحادیه اروپا می‌باشد. مهمترین مسئله در باب روابط بین الملل شناخت طرف مقابل است. اتحادیه اروپا بعد از آمریکا بزرگترین قدرت اقتصادی جهان است که ما با شناخت دقیق و درست اتحادیه می‌توانیم به یک ارتباط موثر و کارآمد دست پیدا کنیم

۱-۶- روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش روش تحقیق تاریخی می‌باشد که بر اساس اسناد، مدارک دست‌اول و مآخذ صورت می‌پذیرد.

۱-۷- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها:

روش تحلیل مبتنی بر روش علی- معلولی بوده که در نوشتن به شیوه تحلیلی- توصیفی بیان شده است.

۱-۸- سازماندهی پایان‌نامه:

پایان‌نامه حاضر با عنوان نقش نهادهای اقتصادی در فرایند شکل‌گیری اتحادیه اروپا به بررسی تحولات نهادهای اقتصادی در اروپای غربی می‌پردازد. این تحقیق از یک فصل کلیات و چهار فصل دیگر که در ارتباط با هم هستند، نگارش شده است. فصل اول شامل کلیات تحقیق در مورد اهداف، اهمیت موضوع، پرسش‌ها، فرضیه‌ها، روش تحقیق و نقد و بررسی منابع است. فصل دوم شامل ریشه‌های تفکر همگرایی در اروپا و زمینه‌ها و انگیزه‌هایی که تفکر همگرایی را در اروپا بوجود آورده و بعد از جنگ جهانی دوم به این اندیشه قوت می‌بخشد، می‌باشد. همچنین ریشه همگرایی در اروپا در دوران بعد از جنگ جهانی دوم مورد بحث قرار گرفته و حوادث را به ترتیب زمانی تا شکل‌گیری قرارداد ذغال‌سنگ و فولاد و نهادهای این جامعه که کارکرد اقتصادی دارند بر روند وحدت در اروپای غربی مورد بررسی قرار می‌دهیم. فصل سوم همگرایی بعد از اجرایی شدن قرارداد ذغال‌سنگ و فولاد تا بسته شدن قرارداد رم ادامه می‌یابد. فصل چهارم بحث با شکوفایی اقتصادی دهه ۱۹۶۰ شروع می‌شود و تاثیر جامعه ذغال‌سنگ و فولاد را بر این تحولات بررسی می‌کنیم و در ادامه قرارداد رم و بخصوص جامعه اقتصادی را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم و فصل را با معاهده ادغاو به پایان می‌رسانیم. فصل پنجم، بحث را با رکود اقتصادی جهان سرمایه‌داری، بخصوص کشورهای عضو جامعه اقتصادی اروپا در دهه هفتاد شروع می‌کنیم و دلایل این رکود را ریشه‌یابی و راه حل‌هایی را که کشورهای عضو برای خروج از بحران در سند واحد و معاهده ماستریش ارائه می‌دهند و نهادهای برآمده از این دو قرارداد را تبیین و در نهایت فصل را با وحدت پولی اروپا خاتمه می‌دهیم.

۹-۱- بررسی و نقد منابع:

منابعی که در تدوین این پایان نامه مورد استفاده قرار گرفته را می‌توان اینگونه دسته بندی کرد: منابعی که توسط محققان داخلی تدوین شده که تعداد اینگونه منابع محدود است. منابع ترجمه شده به زبان فارسی که کمتر به بحث مفصل در مورد اتحادیه اروپا می‌پردازند. کتاب‌هایی که به زبان انگلیسی تدوین شده‌اند دست یابی به این منابع بسیار دشوار می‌باشد. سایت-های اینترنتی که در این پایان نامه استفاده زیادی از آنها شده است. بخصوص سایت تخصصی اتحادیه اروپا.

تاریخ قرن بیستم، تالیف سرژ برشتین و پی.یر میلزا:

این کتاب یک دیدگاه اقتصادی سیاسی و تا اندازه‌ای اجتماعی از اکثر مناطق جهان ارائه می‌داد. تمرکز این کتاب در درجه اول به تحولات اروپای غربی و آمریکا و ارتباط و تاثیرگذاری آمریکا بر اروپا است. تا حد کمتری به بررسی روابط شوروی و آمریکا و تأثیر این روابط بر اروپای غربی را مورد بررسی قرار می‌دهد. در مورد بقیه نقاط جهان مطالب کوتاه و اجمالی است. در مورد دیدگاه اقتصادی که در این کتاب نسبت به سایر دیدگاه‌ها سیاسی، نظامی و اجتماعی برتری دارد و با استناد به اسناد و آمارها مطالب خود را بیان می‌دارد که بر استحکام این مطالب می‌افزاید. مباحث مربوط به تحولات اقتصادی اروپای غربی در این کتاب از میان مجموعه کتبی که در این زمینه مورد بررسی قرار گرفت مستندتر بود به همین دلیل در بحث مربوط به تحولات اقتصادی اروپای غربی از این منبع استفاده شده است.

سازمان‌های بین‌المللی از آغاز تا به امروز، تالیف کلود آلبر کلییار:

پروفسور کلییار در این کتاب از تمام سازمان‌هایی که تا به حال در مورد همبستگی بین‌المللی بوجود آمده سخن به میان می‌آورد که این نشان عضمت کار او را می‌رساند. اما کتاب او نیز دارای کاستی‌هایی است در بسیاری از موارد در مورد برخی از سازمان‌ها به چند خط معرفی آن سازمان بسنده می‌کند و هیچ تحلیلی از ساختار و کارکرد آن نهاد ارائه نمی‌دهد. اما در مورد سازمان‌های بین‌المللی جهانی یا سازمان‌های بین‌المللی اروپایی به تفصیل سخن می‌راند. بخش‌های کتاب که در مورد نهادها اتحادیه اروپا و کارکردهای آنها بوده در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

تاریخ اقتصادی و اجتماعی اروپا از ۱۹۳۹ تا کنون، تالیف فرانک ب. تایتون و رابرت آلدریچ:

این کتاب که بر مبنای تحولات اقتصادی و اجتماعی کشورهای بزرگ اروپای غربی مانند انگلستان، فرانسه و آلمان نوشته شده دارای تحلیل‌های اقتصادی بسیار سنجیده و حساب شده‌ای است و در چندین جا بخصوص بعد از جنگ جهانی دوم و میزان خسارت به آمارهای متفاوت کشورهای درگیر جنگ اشاره می‌کند و در چندین مورد آمارهای ضد و نقیض را ارائه می‌دهد ولی به نتیجه‌گیری از این آمارها نمی‌پردازد. در مورد کشورهای کوچک اروپای غربی مثل کشورهای شمالی اروپا به ندرت صحبت

می‌کند و بیشتر توجه نویسنده به کشورهای تاثیرگذار اروپای غربی و بعد شوروی است در مورد بلوک شرق هم فقط داده‌های مهم را ارائه می‌دهد. تحلیل‌های سنجیده اقتصادی این منبع در پژوهش پیشرو منعکس شده است.

سیاست و حکومت در اتحادیه اروپا، نیل ناگنت:

این کتاب در مورد قراردادهای سازمان‌های اتحادیه اروپا نوشته شده است که اطلاعات دقیقی درباره اسامی و کارکرد این سازمان‌ها و نهادها به ما می‌دهد. در بسیاری از جاها دلایل عدم موفقیت اتحادیه اروپا را در مورد برخی از قراردادهای یا مفاد آنها به تفصیل صحبت می‌کند. سیر تحلیل این کتاب بر مبنای اصول سیاسی است که در بسیاری از جاها بنا به ضرورت از دیدگاه سیاسی دست به تحلیل قراردادهای اقتصادی نیز می‌زند. در واقع این کتاب جزء محدود کتاب‌های خوب ترجمه شده در مورد اتحادیه اروپا است که از بیان حوادث و مطالب غیر مربوطه خوداری کرده است. در تحلیل کارکرد برخی از نهادهای اتحادیه اروپا بخصوص در بحث تشکیل بازار واحد این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است

<http://www.europa.eu.int>:

سایت تخصصی اتحادیه اروپا، این سایت به صورت دقیقی طراحی شده و بخش‌های جداگانه برای جستجو در آن تعریف شده مثل بخش مدارک و انتشارات یا بخش سیاست‌ها و فعالیت‌ها. بیشتر مطالب این سایت را باید به صورت on Line استفاده کرد. البته این به این معنی نیست که pdf وجود ندارد. در این سایت تمامی مدارک کمیسیون‌ها بخصوص کمیسیون اقتصادی، سخنرانی‌ها و توضیحات جانبی در دسترس قرار می‌گیرد. در واقع کامل‌ترین و بهترین مرکز برای مطالعه اتحادیه اروپا است. بیشتر اسناد، قرارداد و مفاد که در این پژوهش ذکر شده از همین پایگاه بدست آمده است.

فصل دوم

زمینه‌ها و انگیزه‌های همگرایی در اروپا

۲-۱- سطوح همگرایی:

همگرایی عبارت از فرایندی است که طی آن واحدهای سیاسی به طور داوطلبانه از اعمال اقتدار تام خویش برای رسیدن به هدف‌های مشترک، صرف نظر کرده از یک قدرت فوق ملی پیروی می‌کنند. مفهوم همگرایی ارتباط نزدیکی با مفهوم وابستگی متقابل دارد و مانند آن دچار مشکلات ناشی از ابهام است. همگرایی هم تبیینی برای برخی فرایندها در روابط بین‌الملل است و هم نسخه‌ای که برای برطرف ساختن ستیزهای جهانی و منطقه‌ای پیچیده شده است. می‌توان سه سطح همگرایی را متمایز ساخت که به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: همگرایی، همبستگی، پیوستگی. همگرایی بالاترین حد ادغام و همبستگی چند واحد سیاسی است به گونه‌ای که یک مجموعه واحد را در قالب یک دولت ملی یا یک فدراسیون بوجود آورند. مانند ترکیب سیزده کلنی آمریکا که از ترکیب آنها ایالت متحده بوجود آمد. آنچه در سطح همگرایی قطعی است فقدان جنگ است. همبستگی به حالتی گفته می‌شود که چند کشور برای جنگ بر علیه یک مجموعه دیگر آماده می‌شوند بدون آنکه بخواهند در یکدیگر ادغام شوند. و بالاخره پیوستگی به حالتی از همنوایی، همگونگی و مکمل بودن بین چند کشور گفته می‌شود که الزاماً به معنای از بین رفتن خطر جنگ در بین آنها نیست. در عین حال در هر یک از این سطوح نیز می‌توان درجات و مراحل را از یکدیگر تفکیک نمود (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۱۱۰).

۲-۲- زمینه‌های همگرایی:

همگرایی نیازمند شرایط و زمینه‌هایی است. برای رسیدن به همگرایی انتظار می‌رود دگرگونی‌ها و وضعیتی بوجود آید که نشانه بهبود کشورهای عضو باشد وگرنه سطح حاصل شده از همگرایی حفظ نخواهد شد. دستیابی به سطوح همگرایی و همبستگی بدون وجود سطح بالا از پیوستگی امکان پذیر نیست. وجوه مختلف پیوستگی عبارتند از: پیوستگی اجتماعی، پیوستگی اقتصادی، پیوستگی سیاسی و پیوستگی سازمانی. در بعد پیوستگی اجتماعی می‌توان از عواملی مانند نژاد، دین، زبان، فرهنگ و تاریخ سخن گفت. اگر همگرایی اروپا با موفقیت همراه بوده بی شک عامل فرهنگی سهم بزرگی در این موفقیت داشته است. ۲۰۰۰ سال تاریخ مشترک، مذهب مشترک و نگرش نزدیک به هم از دنیا، بارها بحث وحدت اروپا را پیش آورده بود. این بحث بویژه از سوی شخصیت‌های مذهبی که معتقد به امت واحد عیسی بودند و ملل مسیحی را دعوت به اتحاد می‌کردند مطرح شده بود. همین فرهنگ‌ها و احساسات مشترک است که زمینه ساز وضعیتی می‌شود که از آن به آگاهی منطقه‌ای تعبیر می‌کنند. همانطور که آگاهی طبقاتی باعث همبستگی منطقه‌ای می‌شود، آگاهی منطقه‌ای نیز می‌تواند به همبستگی منطقه‌ای و جمع شدن کشورهای یک منطقه در یک سازمان شود. مانند اتحادیه عرب یا سازمان کشورهای آمریکایی (Russlet, 1967: 4).

پیدایش اقتصاد سوسیالیستی در قرن بیستم نشان داد که نظام‌های اقتصادی سرمایه‌داری و سوسیالیستی از قابلیت‌های ادغام و آشتی برخوردار نیستند. افزون بر این با برجسته شدن نقش اقتصاد در قرون اخیر سطح اقتصادی کشورها نیز نقش مهمی در فرایند همگرایی ایفا می‌کند.

در قرن بیستم، بویژه در سال‌های بین دو جنگ جهانی سه نوع نظام سیاسی در جهان قابل تشخیص بود. اول دموکراسی‌های غربی، دوم نظام‌های فاشیستی و سوم کمونیسم. اتحاد هیچ یک از این دسته‌ها با دیگری قابل تصور نبود. طرح پیمان چهار جانبه موسولینی شامل دو کشور فاشیست آلمان و ایتالیا و دو کشور دموکراتیک فرانسه و انگلیس قبل از آنکه فرصت مطرح شدن بیابد با دخالت هیتلر در امور اتریش با مرگ قبل از تولد مواجه شد. از آنجا که بازیگران اصلی در فرایند همگرایی دولت‌ها هستند، تفاهم و سنخیت آنها برای شروع کار بسیار مهم است. پس از آن نیز همگونگی نظام‌ها و رژیم‌های سیاسی عامل اصلی پیشبرد برنامه‌ها است (گران ویل، ۱۳۷۸: ۶۶۶-۶۶۳).

اگر قرار باشد همگرایی با رعایت حقوق همه اجزاء ادغام شونده و مشارکت متقابل در سرنوشت مشترک آنها همراه باشد نمی‌توان یک ابرقدرت با یک کشور کوچک یا یک قدرت ضعیف در یک سازمان فوق ملی قرار داد. در عین حال در اتحادیه اروپا کشورهایی مثل انگلستان و فرانسه در کنار کشورهای یونان و بلژیک قرار گرفته‌اند. شاید بتوان گفت که این شرط با عامل دیگر که همان برآورده شدن انتظارات متفاوت هر یک از اعضا است، تعدیل شد.

۲-۲-۱ زمینه‌های همگرایی در اروپا:

مهمترین زمینه‌ها و عوامل موثر در همگرایی عبارت‌اند از شرایط جغرافیایی، شرایط اجتماعی- فرهنگی، تجانس نظام‌های سیاسی و اقتصادی سهم هر یک از این عوامل در شکل‌گیری همگرایی ناشی از اهدافی است که همگرایی بر آن اساس شکل می‌گیرد.

شرایط جغرافیایی: پیوستگی سرزمینی و تراکم جمعیت در اروپای غربی و مرکزی به گونه‌ای بود که امکان تعامل، ارتباط و اختلاف مردمان را بهتر از هر جای دیگر در کره زمین فراهم کرده است. جغرافیا نقش مهمی در پیدایش تمدن، تضارب آراء و استمرار تاریخ و فرهنگ ایفا می‌کند. پیوستگی تاریخ اروپا که مبنای بسیاری از نظریه‌های تاریخ قرار گرفته است، بر محور وضعیت جغرافیایی این منطقه استوار است. پویایی اجتماعی که نقطه آغاز تمدن و پیشرفت است خود تابعی از وضعیت جغرافیایی است که در اروپا موجب بهترین شرایط برای خلق تمدن و حرکت تاریخ شده است (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۱۱۰۳).

زمینه‌های اجتماعی- فرهنگی: میراث‌های مشترک فرهنگی و تاریخی که در خطوط کلی همسو بوده و شامل وقایعی می‌شود که همه جوامع و کشورهای اروپای غربی را در بر می‌گیرد موجب ویژگی‌های مشترکی شده است که نظیر آن در کمتر منطقه-ای مشاهده می‌شود. در عین حال تفاوت‌های مذهبی، زبانی و حتی نژادی نیز در میان اروپاییان کم نیست. آنچه در نهایت آنها را به هم نزدیک ساخت دستاوردهای فناوری جدید بود که چهره ظاهری زندگی آنها را به سوی یکسانی کامل سوق می‌داد. به

این ترتیب فرهنگ یونان، رم و مسیحیت سه پایه اصلی تمدن همه کشورهای اروپای غربی را تشکیل می‌دهند. در قرون جدید ایدئولوژی‌ها و مکاتب دنیوی مثل فرد گرایی، لیبرالیسم، ناسیونالیسم نیز به مفاهیم مشترک ملت‌های اروپایی کمک کردند. آنچه در روزگار معاصر محور اشتراک قرار گرفت صنعت و تکنولوژی بود که افزون بر توسعه ارتباطات موجب سبک یکسانی از زندگی گردید (Eisenstadt, 1981: 160).

نظام های اقتصادی: اروپای غربی خاستگاه دولت‌های ملی امروزی و سرمایه‌داری جدید محسوب می‌شود. سرمایه‌داری جدید با توسعه شهرهای حاشیه مدیترانه و جنگ‌های صلیبی آغاز شد و سپس این سرمایه‌داری اولین دوره جهانی خود یعنی عصر مرکانتالیسم را آغاز و پس از طی مراحل رشد خود به سرمایه‌داری صنعتی تبدیل شد. تفاوت سطح و درجه قوت و ضعف اقتصاد کشورهای اروپایی مانعی بر سر راه همگرایی آنها تا زمان اخیر محسوب می‌شود (Eisenstadt, 1981: 160).

پیوستگی سیاسی: کشورهای اروپای شرقی در جهت پذیرش نظام لیبرال دموکراسی در حرکت‌اند و با تفاوت زمانی نزدیک به یک قرن همه آنها پذیرای نظام لیبرال دموکراسی، بر پایه اصل حاکمیت مردم، آزادی‌های فردی، پذیرش حاکمیت اکثریت و احترام به حقوق اقلیت، و بر پایه نهادهای دموکراتیک مثل انتخابات آزاد، پارلمان، جمهوریت و احزاب سیاسی، شدند (Eisenstadt, 1981: 160).

۲-۳- شرایط و انگیزه‌ها:

اوضاع بین‌المللی: جنگ جهانی دوم نتایج مهمی در زمینه‌های مختلف در بر داشت. بزرگترین پیامد این جنگ تغییر نظام بین‌المللی از چند قطبی (فرانسه، انگلستان در کنار آمریکا و روسیه) به دو قطبی و تغییر مرزهای سیاسی در اروپا و از مرکزیت انداختن این قاره بود. نظامی که به پسا و ستفالی معروف بود، قدرت‌های بزرگ اروپا را بر جهان مسلط کرده بود. جنگ جهانی اول به ضعف قدرت‌های جهانی منجر شد اما هنوز کشورهای بزرگ این قاره در ردیف قدرت‌های تعیین کننده بودند. این جنگ دوم جهانی بود که روند حاشیه‌ای شدن آنها را با روی کار آوردن دو قدرت جدید کامل کرد. در وضعیتی که کشورهای اروپایی یکدیگر را ویران کردند خود به خود دو قدرت فاتح جنگ جهانی دوم به قدرت های برتر تبدیل می‌شدند و سرنوشت اروپا تابعی از سیاست‌های این دو قدرت قرار گرفت. پس از آنکه همکاری آمریکا و شوروی که در جریان جنگ برای مقابله با قدرت‌های محور بوجود آمده بود به رویاروی آشکار تبدیل شد، اروپا به عرصه کشمکش آنها مبدل گردید. اروپای شرقی زیر سیطره ارتش سرخ به برگزاری انتخاباتی تن داد که قدرت کمونیست‌ها را روی کار آورد. این خطر اروپای باختری را نیز تهدید می‌کرد. پیروزی احزاب چپ در انتخابات اروپای غربی زنگ خطر را برای سرمایه‌داری به صدا در آورد. در چنین شرایطی بود که آمریکا طرح مارشال (Marshall Plan) را عرضه کرد. طرح مارشال کمک‌های مالی قابل توجهی را به کشورهای اروپایی پیشنهاد کرد. اما استالین کشورهای اروپای شرقی را از پذیرش آن منع کرد. به این ترتیب پذیرش یا عدم پذیرش طرح مارشال ملاک تقسیم بندی اروپای غربی و شرقی شد که منطقه نفوذ آمریکا و شوروی را تعیین می‌کرد.